

เทศน์เช้า วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๔๕

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เรื่องธรรมมันเกิด ถ้าธรรมมันจะเกิดนะ ความดีใจ ความดีของเรา ถ้าเราทำคุณงามความดี ความดีกับความชั่ว ถ้าความชั่วมันเกิด ความคิดมันเกิดขึ้นมา เห็นไหม ความคิดเราเกิดขึ้นมา มันคิดตามประสามัน แต่ถ้าเราคิดถึงคุณงามความดี เวลาคิดแล้วเรายับยั้งชั่งใจ นั่นนะธรรมมันเกิด

แต่มันเกิดแบบหยาบๆ ใจ เกิดแบบความปกติของเราถูกรุนขึ้นใจ แต่มันพัฒนาขึ้นไป เราจะไม่เห็น เราจะไม่รู้เลยว่าธรรมมันเกิดมันเกิดขนาดไหน ถ้าธรรมมันเกิดที่ว่ามันสูงขึ้นขึ้นไปนะ ถ้ามันเล็กน้อย มันเป็นความคิด ความคิดเรายับยั้งชั่งใจได้ นี่ความดีมันเกิดแล้วละ

ถ้าความดีมันเกิดขึ้นมาจากใจ มันดีขึ้นไป มันทำให้เราเป็นฝ่ายดี แต่ถ้ามันทำให้เราเป็นฝ่าย สิ่งที่เป็นความคิดความนึกขึ้นมา มันเป็นความคิดความนึกที่ยับยั้งชั่งใจ ทุกอย่างมันมีเป็นกลางใจ เห็นไหม อย่างสุขเวทนา เวทนามันแบ่งเป็นดีและชั่ว

นี่ก็เหมือนกัน ธรรมมันแบ่งเป็นดีและชั่ว แต่อย่างพวกที่เขาคิดปล้นคิดจะขโมยกัน เขาก็คิดของเขา เห็นไหม เขาคิดหาช่องทางของเขา เขาว่าอันนั้นเป็นธรรมของเขา มันเปิดให้เขา แต่เปิดให้เขา มันทำให้เขาตกไปในที่ต่ำไหม ถ้าเขาทำชั่วไปแล้วเขาตกที่ต่ำ อย่างน้อยติดคุกติดตะรางนะ แล้วกรรมก็ต้องให้ผลอยู่ตลอดไป นั่นธรรมมันเกิด นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเรามีความคิดของเราเป็นฝ่ายดี มันถึงว่ามีศาสนา เริ่มต้นต้องมีศีลมีสมาธิอ้างอิงไปก่อน คือเกาะเกี่ยวกับธรรมไปก่อน เห็นไหม ว่าสิ่งนั้นเป็นศีล

อกุศล สิ่งที่ไม่ควรทำ แล้วสิ่งที่ควรทำมันก็เทียบเข้ามาๆ เทียบเข้ามาจนกว่ามันจะขึ้นของมันได้ มันจะเป็นอธิศีลอธิจิตไปเลย ถ้าอธิศีลอธิจิตขึ้นไป มันยับยั้งขึ้นตัวมันจะรู้สึกตัว แต่ทุกอย่างต้องเกิดขึ้นจากการฝึกฝน ทุกอย่างไม่เกิดขึ้นมาลอยๆ หรือ

เราคิดว่าเราเกิดขึ้นมา เราจะทำขึ้นไปแล้วมันจะเป็นไปอย่างนั้น มันเกิดขึ้นจากการฝึกฝนขึ้นมา แล้วการฝึกฝนของแต่ละบุคคลมันก็ไม่เหมือนกัน ไม่เหมือนกันคือว่าบางคนฝึกฝนไป มัน

มีความมุนะของมันไป แต่สิ่งที่จะไม่เกิดขึ้นมา มันก็ไม่เกิด มันก็มีเป็นไปได้อันใหญ่แล้ว มันจะเกิด มันต้องมีเกิดขึ้นมาเพราะอะไร? เพราะจิตมันพัฒนาไป

พอจิตมันพัฒนาไป ความเห็นของมันละเอียดเข้าไป อย่างเราพัฒนาขึ้นไป เห็นไหม เวลาเราคิดขึ้นไป เมื่อก่อนทำไมเราไม่มีความคิดแบบนี้เลย ทำไมเมื่อก่อนถ้าเราทำอย่างนี้เราทำไมไม่ได้ ทำไมเดี๋ยวนี้เราทำได้ขึ้นมา เห็นไหม แล้วสิ่งที่เขาทำกันต่อไป ทำไมเขาทำกันได้ ทำไมเราทำไม่ได้ เราทำไมไม่ได้เพราะอะไร เพราะเรายังไม่ได้พัฒนาของเรา มันไม่ได้มีการฝึกฝน

นี่ภาคปฏิบัติมันอยู่ตรงนี้ ภาคปฏิบัติคือการฝึกฝนจิต ถ้ามีการฝึกฝนจิตขึ้นมา จิตมันจะพัฒนาขึ้นไป ถ้าไม่ฝึกฝนจิตขึ้นไป จิตมันอยู่คงที่ของมัน อยู่คงที่ของมันนั่นคือทอดยแล้ว คือถอยหลังแล้ว ถ้าอยู่คงที่ของมัน เพราะอะไร?

เพราะกิเลสมันเกิดตลอดเวลา เห็นไหม ความคิดมันเกิดตลอดเวลา แล้วมันจินตนาการตลอดเวลา มันคาดหมายไปตลอดเวลา ถ้าการคาดหมายตลอดเวลา มันคาดหมายแล้วมันทำให้เราน้อยเนื้อต่ำใจ ทำให้เราอ่อนแอด้วย ทำให้เราคิดถึงความทอดยหลัง มีแต่ความถอยหลัง มันเป็นไปข้างหน้าเป็นไปไม่ได้เลย ถ้าเราอยู่คาดหมายไปเฉยๆ นะ ถ้าไม่พัฒนามันเป็นแบบนั้น

ถ้าพัฒนานี้พัฒนาขึ้นไป มันต้องเกิดขึ้นมาตั้งแต่เราปฏิสนธิจิตแล้ว แย่งกันเกิดนะ กรรมจำแนกสัตว์ให้เกิดต่างๆ กัน แย่งกันเกิด กว่าเราจะได้เกิดเป็นมนุษย์ขึ้นมา เราเกิดมาสร้างบุญกุศลขึ้นมา ให้ได้เกิดเป็นมนุษย์นี้ จิตปฏิสนธิขึ้นมา แย่งกันเกิดขึ้นมาแล้ว แล้วแย่งขึ้นมา มันพัฒนามาตั้งแต่ตอนนั้น

แต่เวลาเกิดขึ้นมาแล้ว มันได้สภาวะของมนุษย์นี้มันก็นอนใจ ความนอนใจของเรา เราไม่เข้าใจ ศาสนาถึงมาเร่งเร้าตรงนี้ไง ศาสนาเร่งเร้าละ เร่งเร้าเพราะอะไร เพราะชีวิตนี้มันแสนสั้น แล้วการประพฤติปฏิบัตินี้มันต้องใช้กาลเวลา ใช้เวลา ใช้พยายามปฏิบัติของเรา ให้การปฏิบัติให้มันถูกต้องตามกระแสของธรรม

ถ้าเร่งเร้าให้มันมีการประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เวลาของเรามันจะเป็นประโยชน์ขึ้นมา ถ้าเราไม่เร่งเร้าปฏิบัติขึ้นมา วันคืนล่วงไปๆ นะ วันคืนล่วงไป ชีวิตเราต้องสั้นไปๆ ชีวิตเราสั้นไปนะ ตายไปแน่นอน เกิดมาแล้วต้องตายทั้งหมด แล้วถ้าตายทั้งหมดไปแล้ว มันตายไปแล้วเกิดมาทุกข์

ยากขนาดนี้ ขณะปัจจุบันเราก็คงว่าเราทุกข์ของเรา ถ้าเราคิดถึงย้อนกลับถึงตัวเราได้ เราจะย้อนเรื่องทุกข์ของเรา แล้วมันจะหาทางออกด้วยวิธีใด หาทางออกด้วยวิธีการว่า...

นี่ทุกข์คืออริยสัจ ความทุกข์ที่ในการประพฤติปฏิบัติมันเป็นความทุกข์เหมือนกัน เป็นความทุกข์นะ แต่เราทุกข์เพื่ออะไร เพื่อจะปลดปล่อยได้ ถ้าเราไม่ทุกข์เพื่อปลดปล่อยได้ เหมือนกับการรักษาไข้ การรักษาไข้ เห็นไหม ต้องฉีดยาต้องอะไร มันก็ต้องเป็นการทุกข์เหมือนกัน เอาเข็มแทงเข้าไปในเนื้อนี้มันเจ็บไม่เจ็บ แต่เพื่ออะไร เพื่อจะให้หาย

นี่ก็เหมือนกัน ในการประพฤติปฏิบัติ การจะฝึกฝนตนเองขึ้นมา ฝึกฝนเพื่ออะไร เพื่อผลที่มากกว่า เห็นไหม มันถึงต้องยอมฝึกฝนตนเองได้ ถ้ามันฝึกฝนตนเองได้ เวลาทุกข์มันทุกข์ที่ว่าทุกข์แล้วมันไม่มีการปลดปล่อยได้ มันน่าสลดสังเวชนะ น่าสลดสังเวชที่ว่าเวลามันทุกข์ขึ้นมา มันก็ต้องทนไปเฉยๆ ทนไปกว่ามันจะพ้นทุกข์ออกไปได้

แล้วมันก็พ้นทุกข์ออกไปแล้ว มันไม่เห็นพ้นทุกข์ด้วย มันชอบกินของแสลงไง สิ่งที่ว่าคิดว่ามันจะเป็นความสุข เห็นไหม ของแสลง มันไม่ใช่สิ่งที่ว่าจำเป็นเลยนะ แต่เราต้องการปรารภมัน สิ่งที่ปรารภมัน ปัจจย ๔ เครื่องอยู่อาศัยนี้ ปัจจย ๔ เครื่องอยู่อาศัยมันอาศัยเพื่อดำรงชีวิตนี้ เราต้องแสวงหามา แสวงหาเพื่อการดำรงชีวิตเรา อันนี้ไม่ผิดพลาด แต่สิ่งที่มันของแสลงขึ้นมา มันต้องการมากกว่านั้น ต้องการสิ่งที่สะดวกสบายกว่านั้น

ความเป็นไป ความเป็นอยู่ ดูอย่างพระปฏิบัติสิ ทำไมอยู่ได้ ดำรงชีวิตได้ อยู่ของเขาไปวันหนึ่งๆ ทำไมดำรงชีวิตได้? ทำไมเราดำรงชีวิตของเราไม่ได้? เราดำรงชีวิตเราต้องใช้ความฟุ้งเพื่อเห่อเหิมขนาดไหน มันจะย้อนกลับมาถึงว่านั่นมันเป็นของแสลงที่ทำให้ใจนี้ฟูไปในกระแสโลก แล้วมันติดสุขนะ ถ้าคนเราติดสุขแล้วจะออกประพฤติปฏิบัติไม่ได้

ถ้าคนเราติดสุข เวลาเข้าป่าไป รุดงค์ไปเพื่ออะไร? รุดงค์ไปแบกกลดแบกบาตรเข้าป่าไปเพื่ออะไร? เพื่อให้ได้ประสบการณ์ทุกข์ยาก ให้หัวใจมันย้อนกลับมา เหมือนกับทหารเลย เวลาเขาฝึกทหารกัน เห็นไหม เอาแต่เหงื่อเอาแต่อะไรมาเพื่ออะไร? เพื่อให้ชำนาญในการรบ ถ้ารบกับข้าศึกชนะ หน้าที่การงานของตัวถูกต้อง เพราะเป็นปกป้องประเทศชาติ

อันนี้ก็เหมือนกัน มันเรื่องของการปกป้องหัวใจนะ ปกป้องใจไม่ให้ตกไปในกิเลส มันจะฝึกฝนขนาดไหน ชุติงก็ถึงจะต้องออกไปเพื่อให้ความทุกข์ยาก เพื่อความทุกข์ยากเพื่อแสวงหา มัน เพื่อให้มันวิเวก

เวลาออกไปในป่านั้นะ มันจะสลดสังเวช มันจะกลัวมาก คนเราอยู่ในที่ชุมชนมันจะมีอาศัยพึ่งกัน ใจนี้ถ้ามีที่พึ่งอาศัยมันจะนอนใจทันทีเลย มีเพื่อน ๒ ขึ้นไปมันจะนอนใจ ถ้าออกไปเดี่ยวขึ้นมา มันจะเริ่มว้าเหว่ มันจะเริ่มเสียวสันหลังขึ้นมา มันจะเริ่มอะไร นั่นนะกิเลสมันอยู่ตรงนั้น มันจะสู้กิเลสได้ ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วกิเลสมันจะเคยใจ มันจะจีหัวใจเราตลอดเวลา แล้วทำให้ใจเราไปตามกระแสของมันนะ

ไปตามกระแสของมันก็ว่ามันนอนใจนะ ว่ามันพอใจ สิ่งนั้นเป็นไปไม่ได้ สิ่งนั้น มันพอใจ สิ่งนั้น มันก็อยู่ของมันในที่ชุมชน ในที่คลุกเคล้ากัน พระพุทธเจ้าถึงสอนธรรม เห็นไหม “ไม่ให้คลุกคลีในหมู่คณะ” ให้แยกส่วนออกไปเพื่ออะไร เพื่อให้พยายามดูใจของตัวเอง

ถ้าดูใจของตัวเอง ถ้าใจของตัวเองมันฟูขึ้นมา ยิ่งอยู่ในที่สังควิเวกเท่าไรนะ มันยิ่งกลัว เห็นไหม ทำไมเขาต้องไปที่น้ำกลั้วๆ ในป่าช้าอย่างนี้ ในป่าช้า ในป่ารกชัฏ ในที่น้ำกลั้ว ไปเพื่ออะไร เพื่อให้มันเจอสภาวะสิ่งนั้นไง มันเจอสภาวะสิ่งนั้นแล้วมันทนได้ไหมกับสภาวะสิ่งนั้น สิ่งนั้นมันคือธรรมชาติของมัน จิตนี้เวลาเกิดมาเกิดมาคนเดียวนะ เวลาตายก็ต้องตายไปคนเดียว แล้วจิตวิญญาณนี้ไปตามกระแสของกรรม

นี้ก็เหมือนกัน ถ้ากิเลสมันมีในหัวใจ มันต้องหมุนเวียนไป มันหมุนเวียนไปพร้อมกับความคลุกคลีในกิเลส แต่มันจะสลัดออกไปด้วยวิธีการใด มันก็ต้องออกวิเวก เห็นไหม เพื่อจะให้เราหาตัวตนให้เจอ ถ้าหาวิเวกหาตัวตนเจอขึ้นมา นั่นที่ว่าเขาก่อสร้างเนื้อสร้างตัวกัน เขาทำงานกัน เห็นไหม เขาต้องไปซื้อเครื่องมืออุปกรณ์กัน เขาซื้อเครื่องมือกันทำอะไรกันได้ จะทำหน้าที่การทำงานอะไรก็ต้องหาสิ่งนั้น

อันนี้ก็เหมือนกัน ในเมื่อเราจะรักษาใจของเรา เรายังหาใจของเราไม่เจอเลย ถ้าเราหาใจของเราไม่เจอ เราจะปฏิบัติอย่างไร ถ้าเราหาใจของเราเจอ เห็นไหม ถึงต้องทำความสงบของใจ พยายามทำความสงบของใจ

ถ้ามันไม่สงบ มันฟุ้งซ่านเพราะมันคิดมากออกไป มันต้องเข้าหาที่วิเวก หาในที่ป่าที่รกร้าง เพื่ออะไร เพื่อจะให้มันกลับกับสิ่งๆ นั้น ถ้ามันกลับแล้วมันต้องหาตัวมันเอง ถ้ามันหาตัวมันเองเจอ กลับแล้วหาตัวเอง เห็นไหม กลับคืออะไร กลับคืออาการที่เกิดขึ้นจากใจ มันไม่ใช่ตัวใจ แต่อาการเกิดขึ้นจากใจ แล้วจับตัวอาการของมันแล้วย้อนกลับไปหาตัวของมัน

นี่ก็เหมือนกัน เวลามันฟุ้งซ่านขึ้นไปมันเป็นอาการทั้งหมด เราไม่เห็นเลย เราไม่เห็นตัวของใจเลย เราอยู่กับความคิดของเราตลอดเวลา แต่เราไม่เคยเห็นตัวความรู้สึกของเรา ตัวความคิดมันเป็นความคิดนะ ทำไมเราคิดมาก ทำไมเราฟุ้งซ่านมาก ทำไมเราทุกข์มาก แต่เราไม่เห็นว่าจะอะไรเป็นตัวต้นเหตุแห่งความคิด คิด...ที่มันจะคิดออกมามันมาจากไหน

สิ่งที่มันจะคิดขึ้นมานั้นนะ มันย้อนกลับมา พุทโธ พุทโธเข้าไป มันจะเห็นสิ่งนั้นไง ถ้าจิตสงบขึ้นไป อ้อ..สิ่งนี้เองนะ ใจนี้สงบ ใจนี้เป็นตัวคิด ใจนี้เป็นตัวที่มันออกไปฟุ้งซ่านออกไป มันสงบได้ สงบได้ด้วยอะไร ด้วยอำนาจของคำบริกรรม

ถ้าอย่างนี้ถ้าธรรมมันเกิดขึ้นมา มันจะละเอียดขึ้นไปเรื่อยเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นไป ธรรมจะละเอียดขึ้นไปเพราะมันเป็นว่าจิตมันพัฒนาขึ้นไป พอพัฒนาขึ้นไปมันจะเห็นคุณค่าของมันนะ ถ้าทำสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ มันควรทำ-ไม่ควรทำ มันจะแยกแยะเลยว่าสิ่งถ้ามันจะทำขึ้นมา มันทำเพื่อประโยชน์ของเรา

งานของเขา งานเพื่อเป็นผลประโยชน์ของเขาทางโลกนี้มันให้ค่ากัน แต่ถ้างานของเราขึ้นมา ทุกคนให้ค่านะ ทุกคนหาว่าคนนี้เป็นคนเอาเปรียบสังคม พระนี่เป็นลูกคู่ของสังคม เป็นลูกคู่ถ่วงเวลาของโลก ถ่วงความเจริญของโลกเขา ความเจริญของโลกเขา เจ็บไข้ได้ป่วยต้องไปหาหมอ

นี่ก็เหมือนกัน พระก็เหมือนกัน พระเป็นผู้รักษาหัวใจ ถ้าพระรักษาหัวใจของตัวเองได้ เขาจะรักษาหัวใจของญาติโยมได้ ถ้าพระคนนั้นปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เห็นไหม จะชี้ทางตรงให้เข้าถึงพวกเราผู้ปฏิบัติตรงปฏิบัติดีของเรา ถ้าเราปฏิบัติดีปฏิบัติตรงของเราขึ้นมาได้ มันจะเป็นประเสริฐตรงไหน

ความจริง ความดีจริงๆ มันก็อยู่ที่หัวใจของเรา อยู่ที่ความรู้สึกของเรานั้นแหละ แต่ทุกคนไม่สามารถจะเข้าไปหามันได้ ทุกคนไม่สามารถจะจับได้เพราะอะไร เพราะมันเป็นเรื่องสิ่งที่

มหัศจรรย์ สิ่งที่มีมันลึกลับหมด มันมีแต่การส่งออก มันมีแต่เงา โลกนี้ตื่นกันใช้ขั้น ๕ ใช้ความรู้สึกนี้สื่อความหมายกัน แล้วมันอยู่ได้แค่ตรงนั้นไง มันอยู่ได้แค่สื่อความหมาย ไม่เข้าถึงเนื้อหาสาระของตัวใจ มันถึงต้องใช้ครูบาอาจารย์ชี้แนะเข้ามา ย้อนกลับเข้ามา แล้วมันน่าจะเป็นไปได้

เหมือนเด็กทำงานเลย เด็กมันทำงาน งานนี้มันจะเป็นไปได้อย่างไร ถามพ่อแม่ล่ะ เวลาสั่งให้ลูกทำงาน มันจะเป็นไปได้ได้อย่างไร มันไม่น่าจะเป็นไปได้ ทำงาน แต่เวลาทำแล้วมันก็สำเร็จ เป็นชิ้นเป็นอันขึ้นมา จากเด็กเล็กๆ ที่ทำงานไม่เป็นจนเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา

ใจก็เหมือนกัน จากทำงานไม่เป็นเลย จากทำงานไม่ได้เลย มันพยายามพัฒนาเข้ามา มันละเอียดเข้ามา มันจะเริ่มทำงานของมันเป็น ถ้ามันทำงานของมันเป็นขึ้นมา มรรคอรียสัจจะเกิดขึ้นจากตรงนี้ไง ตรงที่ว่าใจมันพัฒนาขึ้นไป แล้วมันจะพ้นจากทุกข์ขึ้นไปด้วยวิธีการประพฤติกปฏิบัติของเรา ถ้าประพฤติกปฏิบัติของเราพ้นไปได้จากนั้นนะ ธรรมมันเกิดมันเกิดอย่างนั้น มันเกิดตามธรรมชาติของมัน

แต่ธรรมที่จะเกิดขึ้นมาเป็นอกุปปธรรม อันนี้เกิดขึ้นมาจากวิปัสสนา อันนี้ไม่เกิดเอง อันนี้ต้องทำขึ้นมาเหมือนกัน ทำขึ้นมาแล้วจนจะถึงที่สุดแล้วมันต้องเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ถ้าไม่มัชฌิมาปฏิปทามันจะเอียงข้างไป

เราคาดหมายไป ธรรมะคาดหมาย เป็นไปไม่ได้เลย มันไม่บริสุทธิ์ผุดผ่อง มันต้องบริสุทธิ์ผุดผ่อง เห็นไหม มันบริสุทธิ์ผุดผ่อง มันถึงว่ามันบริสุทธิ์ของมัน มันไม่มีสิ่งใดให้คำมัน มันรวมตัวมรรคสามัคคีขึ้นไป มันจะสมุจเฉทปหานกิเลสออกไปเป็นขั้นเป็นตอน สิ่งที่สมุจเฉทปหานออกไปเป็นขั้นเป็นตอนนั้น นั่นเป็นอกุปปธรรม

ธรรมอันนี้เป็นธรรมจากบุคคลผู้ปฏิบัติ ทำได้ครั้งละหนเดียวๆ ในขั้นของสมุจเฉทปหานครั้งละหนเดียวเท่านั้น แล้วจะไม่มีการกลับคืนมาอีก แต่ธรรมถ้ามันผุดขึ้นมา มันเกิดได้ตลอดเวลา จากที่หัวใจเป็นผู้ที่มีกิเลสมันก็เกิดได้ จากใจที่สิ้นกิเลสแล้วมันก็เกิดได้ มันเกิดขึ้นมาเพื่อเป็นการบอกกล่าวกับหัวใจดวงนั้น ให้หัวใจดวงนั้นชุ่มเย็นในหัวใจดวงนั้นไง หัวใจดวงนั้นชุ่มเย็นก็มีหัวใจ มีความเป็นวิหารธรรมเป็นเครื่องอยู่อาศัยไป

ใจประพฤติปฏิบัติมาเป็นอย่างนั้น เริ่มต้นจากผู้ทีถลาดจากภายนอกนะ ต้องถลาดจากภายนอกก่อน แล้วจะถลาดจากภายใน แล้วภายในมันถลาดขึ้นมาแล้วมันจะพัฒนาตัวมันเองขึ้นไป จนมันสามารถชำระกิเลสในหัวใจของเราละ

ในหัวใจผู้ที่ปฏิบัตินั้นเป็นขั้นเป็นตอน เป็นขั้นเป็นตอน เป็นขั้นเป็นตอน เพราะกิเลสมันหนา มันถึงต้องชำระเป็นขั้นเป็นตอนเข้าไป ถ้ากิเลสมันบางนะ ทีเดียวมันก็หลุดออกไป ทีนี้เรามันคนหนาด้วยกิเลส ทุกคนหนา หนาด้วยกิเลสของเราละ กิเลสคือความเคยใจ กิเลสคือความพอใจ กิเลสคือความมั่งง่าย กิเลสคือความขี้มอของของมัน นั่นคือกิเลสทั้งหมดเลย นั่นอยู่ในหัวใจของเราทั้งนั้น

แล้วถ้าเราทำของเราขึ้นมาแล้ว มันจะชำระสิ่งนั้นขึ้นมา แล้วมันจะละเอียดลออรอบครอบรอบครอบในความคิดใจ มันจะละเอียดลออนะ สิ่งนี้ควร-ไม่ควร สิ่งนั้นเป็นไปหรือไม่เป็นไป ปัญญาสิ่งนั้นจะให้ประโยชน์หรือให้โทษ มันรอบครอบขึ้นมาขนาดนั้นละ แล้วมันก็เลือกแยกแยะเลือกเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์กับใจ สิ่งที่เป็นประโยชน์กับใจขึ้นมามันก็พัฒนาใจขึ้นไป พัฒนาขึ้นไปจนถึงกับอึดเต็มของมันขึ้นมาแล้วสิ้นจากกิเลสไป เอวัง